

5. Жарський Е. Мета й ідеал виховання / Е.Жарський // Рідна школа. – Нью-Йорк, 1975. – Ч. 2 (51). – С. 7–9.

6. І.М.Ю. Нові наукові програми в народних школах / І.М.Ю. // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Ч.4. – С.133–137.

7. Кізін І. Науково-просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Едварда Жарського: монографія / І.Кізін. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 160 с.

8. Кузьмів Я. Напрямі національного виховання / Я.Кузьмів // Перший український педагогічний конгрес. 1935. – Львів: Рідна школа, 1938. – 252 с., 191–194; 233–234.

9. Курляк І.Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918): монографія / І.Є.Курляк. – Львів: Б.В., 1997. – 222 с.

10. Надпрутянський М. Проект єдиної школи в Україні / М.Надпрутянський // Шлях виховання й навчання. – Кн.1, 1938. – Січень – лютий – березень. – С. 1–6.

11. Наукові програми в народних школах третього ступеня для дітей української національності // Шлях навчання й виховання. – 1934. – кн.1. – С.7–73.

The article observes the interconnection of teaching and educating during studying history in Ukrainian institutions of Galicia in the period from the mid-nineteenth century – to the first third of the twentieth century. The content, methods and forms of studying in the history of Ukrainian schools and normal schools.

Key words: ways, development, method, methodology, teaching, content, history, forms, means, gymnasium, Ukrainian, Galicia.

УДК 821. 161. 23

Ігор Шистеров (Брно, Чехія)

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ПРИСЛІВНИКА ЯК НЕЗМІННОЇ ЧАСТИНИ МОВИ

У статті розглянута методика вивчення прислівника у середній школі. Відведено увагу проблематиці засвоєння матеріалу, як теоретичного, так і практичного, при цьому враховувались можливі помилки та недоліки. Дослідження доповнено конкретними вправами, які, на нашу думку, сприятимуть розв'язанню цього питання.

Ключові слова: прислівник, завдання для учнів, семантичні зв'язки, методика.

Постановка проблеми. Розглядаючи проблематику методики вивчення повнозначних частин мови і морфології як такої у середніх школах, потрібно зауважити, що цій тематиці відведено багато уваги та зусиль, адже питання покращення рівня середньої освіти завжди акту-

альне. Основний курс морфології, з яким учні набувають і поглиблюють свої знання про граматичну сутність слова як мовної одиниці, дериваційні та флексійні процеси рідної мови, являють собою важливу ланку, що з'єднує знання, набуті минулими роками навчання з початковими і подальшими фазами вивчення синтаксису, який невід'ємно пов'язаний із морфологією в усіх своїх розділах. Завдяки вивченню частин мови учнями засвоюються також правила пунктуації та орфографія, загалом виробляється тенденція до розширення словникового запасу, поліпшення зв'язного мовлення та засвоєння норм літературної мови. Серед завдань морфології найважливішими є: а) уміти розпізнавати частини мови в реченні; б) розуміти та вміти використовувати можливості словотворчих та словозмінних процесів; в) вказувати на ознаки частин мови та їхню роль у реченні. Навчившись аналізувати та виділяти конкретні частини мови в тексті, комунікативна здатність учнів покращиться завдяки розрізненню стилістичних функцій слів у реченні.

Об'єктом нашої уваги у цій статті є незмінна частина мови – прислівник, його способи функціонування у реченні та проблеми, пов'язані із засвоєнням цієї частини мови.

Щоб класифікувати частини мови, школярам потрібно враховувати їхні ознаки, категорії та функції. Зробити це не завжди легко, адже залежно від контексту та ролі слова в реченні одна й та ж одиниця може належати до різних частин мови, наприклад: розрізнення омонімів в морфологічному аспекті залежно від синтаксичної ролі слова: *купляйте лише вітчизняне мило*; де *мило* (*що?*) – іменник; *твій подарунок виглядає дуже мило*; де *мило* (*як?*) – прислівник; *дитинча повільно мило руки*; де *мило* (*що робило?*) – дієслово.

Аналіз літератури свідчить, що дослідники звертають увагу на різноманітність прислівникової семантики, котра зумовлює їхній поділ на групи та розряди. Схема розподілу прислівників за групами не в усіх мовознавців є константною і може відрізнятися. Віднесення прислівника до конкретного розряду буває досить умовним. Важливу роль при таких розподілах відіграє синтаксична конструкція речення та завдання того чи того слова в ньому.

Немає необхідності доводити, що українська мова багата синонімами. Стосується це, звичайно, і прислівників, багато з яких, окрім цього, мають декілька способів написання, наприклад: *(з)відки*, *(з)відсіля*, *(з)відсіль*, *звідцілья*, *звідціль*.

Необхідно зазначити, що практичні заняття учнів спрямовані на розв'язання вправ пов'язаних із синонімією прислівників і розрізнення прислівникових розрядів за значенням, сприяють засвоєнню нових слів

і розширенню словникового запасу школярів. Також це несе позитивний відгук у подальшому вивченні синтаксису, де здобуті знання допоможуть чіткіше уявляти роль прислівників у реченні. Саме тому ми приділимо увагу цим моментам морфологічної підготовки учнів середніх шкіл, адже багатозначність прислівників української мови дає можливість створювати цікаві та корисні завдання.

Розглядаючи **прислівники місця**, можемо їх умовно поділити за значенням локалізації у просторі: початкового моменту дії, поточного моменту дії та кінцевого моменту дії.

Учням запропонований список із 30-50 прислівників місця з різними значеннями. Наступне завдання вимагає підібрати та доповнити потрібні прислівники та пояснити, яке значення несе вибраний ними прислівник у кожному реченні:

Завдання. Підібрати по три прислівники місця до кожного речення, причому в кожному наступному реченні мають бути задіяні прислівники з іншими просторовими значеннями. До кожного прислівника, якщо це можливо, знайти синонім або інший варіант написання:

речення	прислівник	синонім
значення початкового моменту дії (звідки?) Катерина, яку ви бачили вчора, прийшла ...	<i>казна-звідки</i>	<i>хтозна-відки</i>
	<i>здаля</i>	<i>здалека</i>
значення кінцевого моменту дії (куди?) Катерина, яку ви бачили вчора, прийшла ...	<i>усередину</i>	<i>всередину</i>
	<i>бозна-куди</i>	<i>казна-куди</i>
	<i>додому</i>	-
значення локалізації у просторі (де?) Катерина, яку ви бачили вчора, знаходиться ...	<i>спереду</i>	<i>напереді</i>
	<i>узаперті</i>	<i>взаперті</i>
	<i>насподі</i>	<i>внизу</i>
значення поточного моменту дії (у якому напрямку?) Катерина, яку ви бачили вчора, йшла ...	<i>дорогою</i>	<i>шляхом</i>
	<i>вдовж</i>	<i>упродовж</i>
	<i>впоперек</i>	<i>поперек</i>

Завдання. Доповнити два речення однаковим прислівником місця (потрібно, щоб прислівник одночасно міг виражати різні просторові значення). Пояснити вибір:

питання	речення	прислівник	речення
<i>звідки?</i>	Машина виїхала	<i>зліва</i>	і почала стрімко набирати швидкість
<i>де?</i>	Машина запаркована	<i>зліва</i>	від тої сірої буди

Вправи такого типу допоможуть учням краще зрозуміти місце та завдання прислівників місця у реченні, а також сприятимуть засвоєнню

нових слів. Крім цього, друге завдання спонукатиме учня до логічного мислення.

Подібні за структурою та завданням вправи можна створювати і з прислівників якісно-означальних, бо за семантичною ознакою вони можуть мати різні значення, наприклад якісні та способу дії: *Василь з останньої парти поводитьься чемно* (спосіб дії), *тамта висока дівчина виглядає занадто чемно* (якість).

Торкаючись питань адвербіалізації, розширення лексики учнів і просторового мислення, корисними будуть також вправи на заміну одних конструкцій речення іншими:

Завдання. Замінити словосполучення прислівником (або іменником з ознакою прислівника):

словосполучення	відповідь
<i>По дорозі</i>	<i>дорогою</i>
<i>На лівій частині</i>	<i>зліва/ліворуч</i>
<i>У глибину</i>	<i>углиб/вглиб</i>
<i>Невідомо звідки</i>	<i>казна-звідки/бозна-звідки/хтозна-звідки</i>

Прислівники часу можна розділити за такими значеннями: момент пов'язаний з дією чи станом (*коли?*), тривалість дії чи стану (*(як) довго?*), початкова мить дії (*відколи?*), кінцева мить дії (*доки?*). Загалом зі всіма розрядами прислівників можна створювати вправи подібні до вищезазначених, наприклад:

Завдання. Підібрати по три прислівники часу до кожного речення, причому в кожному наступному реченні мають бути задіяні прислівники з іншими часовими значеннями. До кожного прислівника, якщо це можливо, знайти синонім або інший варіант написання:

речення	прислівник	синонім
значення моменту пов'язаного з дією чи станом (<i>коли?</i>) Нові газети розноситимуть...	<i>згодом</i>	<i>потім</i>
	<i>навесні</i>	<i>весною</i>
значення тривалості дії чи стану (<i>як) довго?</i>) Багато людей гадають, що сонце світитиме...	<i>віковічно</i>	<i>нетлінно</i>
	<i>постійно</i>	<i>тривало</i>
значення початкової миті дії (<i>відколи?</i>) Відколи/Коли почав горіти вогонь? ...	<i>відвіку</i>	<i>справіку</i>
	<i>щойно</i>	<i>тільки-но</i>
значення кінцевої миті дії (<i>доки?</i>) Доки/До коли триватиме матч? ...	<i>досі</i>	<i>допоки</i>
	<i>довіку</i>	<i>доостанку</i>
	<i>допізна</i>	<i>дотемна</i>

Завдання. а) доповнити пропущене слово у реченні прислівником часу, одним з кожної групи часових значень; б) знайти у кожній групі значень прислівник, який би не був правильно вжитим у цьому реченні. в) перебудувати речення, при потребі з додатковими елементами, таким способом, щоб прислівники попереднього завдання «б») були граматично правильно вжиті у ньому (про групи значень було зауважено вище).

1. ... він мені набридає.

а) годинами (як довго?); вночі (коли?); відтепер (відколи?); допізна (доки?).

б) протягом (як довго?); торік (коли?); тільки-но (відколи?); донедавна (доки?).

в) протягом дня він мені набридає; торік він мені набридав; тільки-но він почав мені набридати; донедавна він мені набридав.

Прислівники причини і мети так само мають підґрунтя для створення вправ, що допоможуть засвоїти структуру речення та роль прислівника у ньому. За допомогою запропонованих вправ, учневі буде простіше установити границі між цими двома розрядами прислівників, яких у сучасній українській мові не так багато.

Завдання. Перефразувати речення, використовуючи, де потрібно, прислівники причини та прислівники мети. Пояснити вибір:

речення	перефразоване речення з прислівником
Сусід побив тобі тарілки, тому що був дуже злий	Сусід побив тобі тарілки зозла
Вона його штовхнула, тому що поспішала	Вона його штовхнула спохвату
Грім вдарив, коли цього ніхто не очікував	Грім вдарив знічев'я
Хлопчик стукав м'ячем по стіні, щоб розізлити сусідів	Хлопчик злив сусідів навмисно , стукаючи м'ячем по стіні
Марічка розмалювала Петрові зошит, щоб пожартувати	Марічка розмалювала Петрові зошит жартома
Кіт тікав уночі, щоб це утаїти	Кіт тікав уночі тайкома

Ця вправа може бути запропонована також і у інверсальному вигляді, тобто речення з прислівниками потрібно переробити на описові безприслівникові речення, як у першому стовбці. Це пробуджуватиме описові здібності школярів.

Як особливу цікаву групу, слід виділити **предикативні прислівники**. Традиційно вони можуть виражати: стан природи, емоційний або душевний стан людини, потребу та відсутність когось або чогось, тому ми можемо віднести їх до чотирьох груп значень.

Для кращого розрізнення семантичних відтінків у реченні з такого типу прислівниками слугуватиме таке завдання:

Завдання. Скласти речення з кожним запропонованим прислівником, розрізняючи групи значень та розряди прислівників.

речення	прислівник	
Зимом у тебе в квартирі надзвичайно <i>затишно</i>	затишно	(емоційний стан людини)
Після бурі у лісі завжди <i>затишно</i>	затишно	(стан природи)
Після спекотного літа, зимою буде <i>холодно</i>	холодно	(стан природи)
Після довгої розлуки дівчина дивилась на хлопця дуже <i>холодно</i>	холодно	(спосіб дії)
А мені досі <i>холодно</i> на серці, нікому не потрібен я	холодно	(емоційний стан людини)
Йому в цю добу дуже <i>скорботно</i> , не ходи до нього із запитаннями	скорботно	(емоційний стан людини)
Інтерв'ю вийшло вдалим, хоч Сашко і говорив увесь час трохи <i>скорботно</i>	скорботно	(спосіб дії)
<i>Скорботно</i> , що наші знов програли у футбол	скорботно	(модальне значення)

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Підсумовуючи, слід зазначити, що більш поглиблене вивчення прислівника, його завдань і можливостей у реченні сприяє кращому розумінню семантичної багатогранності української мови, спрямовує учнів до дослідження синтаксичних взаємовідносин між словами та розширює словниковий запас.

1. Луценко В.І. Методика вивчення повнозначних частин мови на функціонально-стилістичних засадах в основній школі. – автореф. дис.: 13.00.02 / Валентина Іванівна Луценко. – Херсон : Б.в., 2009.

2. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2005. – С. 400.

3. Пентилюк М. І., Окунович Т. Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах : навчальний посібник. – К. : Ленвіт, 2006. – С. 134.

This article discussed the methodology of teaching of adverbs at secondary/high school level. Attention was paid to the issue of adoption of the material, both theoretical and practical, whilst possible errors and imperfections were taken into account. The research was complemented by particular tasks which, in our opinion, assist in the solution of the issue in question.

Keywords: *adverbs, exercises for students, semantic communication, methodology*